

TÜRKİYE KUŞLARI ÜZERİNDE ARAŞTIRMALAR

I

GÜNEY MARMARA VE EGE BÖLÜMÜ KUŞLARI HAKKINDA NOTLAR

Dr. A. KASPARYAN

1954-57 senelerinde, tatil günlerinden istifade ederek, Marmara denizinin güneyinde bulunan bazı bölgelerde ve Ege mintikasının bazı kısımlarında ornitolojik tetkikler yapmak fırsatını buldum. Bu incelemelerden elde edilen bulguları son defa gözden geçirdikten sonra, şahsî müşahedelerimin, bu sahaların avifaunası hakkında mevcut olan literatüre ilâvesinin faydeli olacağını umarak bu yazıyı kaleme aldım.

Türkiye ornitolojisi, bugüne kadar yapılmış birçok tetkiklere rağmen henüz ambrioner bir vaziyettedir. Birçok mintikalar henüz hiç tetkik edilmediği gibi, birçok âdi kuş nevilerinin zoojeografik distribüsyonları hakkında da tam malûmat yoktur. Bunun en başlıca sebebi ornitoloji sahasında sistematik bir organizasyonun eksikliği ve ornitolojik «collecting trip» lerin yapılmamasıdır. Meselâ: Türkiyede oldukça yayılmış bulunan ve halen de jeografik yeni bölgelere yayılmakta olan *Streptopelia decacoto*'nun distribüsyonu nasıldır? Yine Türkiyede birçok yerlerde bulunması icab eden ve mühim bir av kuşu olan *Alectoris graeca* nerelerde bulunmaktadır? Bu sorular tamamen cevapsız kalmaktadır. Bu bakımdan ornitolojik en basit müşahedeler dahi, Türkiyenin avifaunası hakkında bilgimizin inkişafı ve sağlam temeller üzerinde kurulması bakımından daima ehemmiyet arz eder.

Devamlı ornitolojik araştırmalar yapabilmek en büyük arzum olmakla beraber, meslekî bakımdan serbest zaman bulma güçlüğü daima bir engel olarak önüme çıkmıştır. Buna rağmen en basit bir

şekilde dahi elde ettiğim observasyonları kıymetli sayarak daima toplamağa ve sıralamağa çalışmaktayım.

Bu observasyonlar aşağıda gösterilmiş olan tarih ve bölgelerde yapılmıştır:

1954 de Mayıs ayında Manyas gölünde bulunan «rookerie» sinde.

1955 de 1-15 Ağustos arasında Bursa-Karacabey-Bandırma bölgesinde.

1956 da 15-25 Ağustos arasında Bursa-Karacabey-Bandırma bölgesinde.

1957 de 1-10 Şubat arasında Bursa-Karacabey-Bandırma bölgesinde.

1957 de Ege mıntıkasında, 18-27 Şubat arasında tertiplenen bir seyahatte (Bandırma-Balıkesir-İzmir-Aydın-Muğla ve Fethiye arasında uzanan bir bölgede).

Bu son seyahatimiz İstanbul Üniversitesi Zooloji Enstitüsü tarafından tertiplenmişti ve gayesi de, Muğla-Fethiye mıntikasının arasında bulunan arazide, *Mertensiella luschani* isminde bir salamandrayı bulmaktı. Bu arada ornitolojik tetkikler yapmak imkân elde edilebildi. Son seyahatimizde gidiş ve dönüş olarak takriben 2000 kilometrelik bir yol katedildi.

ARAZİ VE FLORA: Ornitolojik tetkikatı yazılan arazi ve florası kısaca şu şekilde tarif edilebilir:

Bataklıklar ve Göller: Balıkesir ve Bursa vilâyetlerinin kuzey kısmında bulunan ve Marmara denizinin güney sahillerinin bir kısmını işgal eden saha, geniş manâda alındığı takdirde sulak bir mıntıkadır. Burada Manyas ve Apolyont gölleri mevcuttur ve civar kısımlarda birçok ufak dere ve su akıntıları bulunur. Bu göl ve dereler, bilhassa suların taşıdığı zamanlarda oldukça geniş arazi mıntıklarını kaplarlar. Dere ve göl civarlarında ise oldukça büyük ve yaygın bataklık sahalar mevcuttur. Bu arazinin sulak ve toprağının verimli olmasından istifade ederek, bu bölgenin bazı kısımlarında çeltik ekimi iyi inkişaf etmiştir.

Ekilmiş sahalar: Yukarıda bahsedilen mıntıkada geniş ovalar mevcuttur. Bu sahalarda, pirinç, pamuk, ay çiçeği, hububat ve kavun-karpuz gayet iyi yetişir. Yine buralarda ve bilhassa Bursa civarında bol meyve ağaçları mevcuttur. Daha güneyde, arazinin müsaade ettiği düzlüklerde, İzmir, Manisa, Aydın, Muğla ve Fethiye'de tütün ve pamuk ekimi daha geniş ölçüde yapılmaktadır.

Zeytinlikler, Bağlar v.s.: Başlıca Mudanya, Bursa, Balıkesir, Bergama, Manisa, İzmir, Aydın ve Muğla civarında geniş mıntıklar kaplayan zeytinlikler (*Olea europea L.*) mevcuttur. Üzüm bağları bilhassa İzmir ve Manisa civarında gelişmiştir. Diğer taraftan geniş ve sıcak vadiler ihtiva eden İzmirle Aydın arasındaki mıntıkada gayet iyi bir şekilde incir (*Ficus carica L.*) yetiştirilmektedir. Daha güneyde Fethiye civarında, iklim artık tipik Akdeniz iklimidir. Burada ençok göze çarpan portakal (*Citrus aurantium var. dulcis L.*) ve limon (*Citrus limonum Risso*) ağaçlarıdır. Gene bu civarda birçok yolların kenarında sun'î olarak ekilmiş ökaliptus (*Eucalyptus sp.*) ağaçlarına rastlamak mümkündür.

Fundalıklar: Marmara denizi sahillerinden, Akdeniz sahillerine kadar olan arazi bilhassa dağlıktır; bir zamanlar bu arazi ormanlıkmış fakat yangınlar neticesi halen ağaçsız olan tepelerde değişik nevi fundalıklar ve ufak makiler mevcuttur. Bunlar bilhassa İzmirden sonra, Aydın-Muğla-Fethiye yolunda ve civar bölgelerde daha çok görülmektedir. Bu çeşit flora karışık olarak ençok şu nevilere teşekkül etmiştir:

Spartium junceum L.

Erica sp.

Lavandula cariensis Boiss.

Mirtus communis L.

Daphne gnidium L.

Salvia triloba L. fil.

Cistus sp.

Juniperus oxycedrus L.

Ormanlar: Bandırma-Balıkesir hattı üzerinde birçok yerlerde birbirinden ekili arazilerle ayrılmış ve ekseriya ufak tepelerin eteklerinde meşe (*Quercus sp.*) ormanlarına rastlamak mümkündür. Dağlık arazide Aydın'a kadar çok geniş sahalar işgal etmeyen çam ormanları mevcuttur, fakat Aydından sonra, Muğla-Fethiye istikametine uzanan dağlık arazide gayet geniş çam (*Pinus brutia Ten.* ve *Pinus nigra Arnold*) ormanları mevcuttur. Yine bu mıntıkada, Köyceğiz ismile anılan bölgede, bilhassa sulak ve bataklık mıntıkalarda ve mahdut bir arazide, Miosen devrinden kaldığı tahmin edilen *Liquidambar orientalis Miller*, ormanları mevcuttur.

Deniz: Bursanın limanı olan Mudanya ve ayrıca Bandırma şehirleri Marmaranın güney sahilindedir. Diğer taraftan İzmirden

sonra, yol Ege denizinin sahillerinde bulunan birçok ufak köy ve kasabalardan geçer. Bunlar ekseriya körfezlerin sahillerinde bulunur. Buralarda uygun zamanlarda yapılacak incelemelerle deniz kuşlarının tesbiti herhalde enteresan neticeler verecektir.

GÖRÜLEN TÜRLER

Görülen türler A. Wetmore'un son tasnifine göre sıralanmıştır. Trinomial isimler yalnız kat'i olarak tesbit edilen ırklar için kullanılmıştır.

Şubat ayında Bandırma limanında Tepeli Yumurta Piçi (*Podiceps cristatus* L.) oldukça bol miktarda bulunur. Uzaktan dahi dikkat edildiği zaman bunlar *P. caspicus*'tan gerek büyüklük ve gerekse gagalarının uzunluğu bakımından gayet kolaylıkla tefrik edilebilir. Çok hareketlidirler ve hemen her dalışta ufak balıklar tutarak su üstüne çıkarlar. Fethiye ve Göcek körfezlerinde ve Köyceğiz gölünde bunlardan tek tük görüldü. İzmir sahillerinde sayılmıyacak kadar çok ve ufak gruplar halinde mevcuttu. Siyah Boyunlu Yumurta Piçi (*Podiceps caspicus* (Hablizl)) Mudanya ve Bandırma limanında *P. cristatus* ile karışık sık sık görüldü, bunların sayıları nisbeten daha azdır. İzmir sahillerinde 3 ve Köyceğiz gölünde 1 adet müşahede edildi. Eskiden beri birçok yazarların dikkatini celbeden ve «Kaybolmuş Ruhlar» diye anılan Siyah Gagalı Yelkuvan (*Puffinus puffinus yelkouan* (Acerbi)) Marmara denizi ve Boğaziçinde pek boldur. Bu kuşun sürülerine senenin herhangi bir zamanında rastlanabilir. Bunlar 50-100 adetlik gruplar halinde bazan Karadeniz istikmetine ve bazan Marmara denizi istikmetine uçuş yaparlar. Sahile yakın yerlerde suya konduklarını hiç bir zaman görmedim, fakat açık denizde, gerek Adalar civarında ve gerek Mudanya-Bandırma yakınlarında ufak gruplar halinde balık avladıklarını müşahede ettim. Yelkuvan kuşlarının ikinci türü olan Sarı Gagalı Yelkuvan (*Puffinus diomedea* (Scopoli)) ilkinden boy bakımından daha büyük oluşu, kanat çırpmalarının daha yavaş ve grupların adet itibarı ile 3-5 den fazla olmayışı ile derhâl tefrik edilebilir. Bunların Mudanya yakınında açık denizde diğer yelkuvanlarla birlikte balık avladıklarını defalarca gördüm.

Türkiyede bulunan Karabataklar üç türden ibarettir. Bunların biotopları değişik olduklarından ayrı ayrı sahalarda tetkik etmek gerekir. Meselâ asıl Karabatak (*Phalacrocorax carbo* L.), denizlerde ve göllerde bulunur ve bundan dolayı Manyas gölünde yüzlercesinin

kuluçkaya yattıklarını tetkik etmek mümkündür. Diğer taraftan kış aylarında Marmara denizi sahillerinde oldukça büyük gruplar halinde mevcuttur. Buna mukabil Tepeli Karabatak (*Phalacrocorax desmarestii*(*Poyraudeau*)) yalnız denizlerde bulunur; işte 1954 senesinin Mayıs ayında Sivri Adaya yapılan gezintide, takriben 10 adetlik ufak bir koloni gördüm. Bunlar aynı adada oldukça sarp kayalıklar arasında yuva kurmuşlardı. Nihayet üçüncü türü olan Cüce Karabatak (*Phalacrocorax pygmeus Pallas*) en az görülenidir. Manyas gölünde bunlardan yalnız 2 adet müşahede ettim. Oldukça enteresan bir kuş olan Tepeli Pelikan (*Pelecanus onocrotalus L.*), Manyas gölünde, fakat sahilden çok uzak olarak 3 adetlik bir grup halinde görüldü. Daha büyük kümeler halinde bulunması ihtimal dahilindedir.

Balıkçıl familyasına ait olan ve Türkiyenin birçok yerlerinde oldukça bol miktarda bulunan Adi veya Külrenge Balıkçıl (*Ardea cinerea L.*) Marmara bölgesinde de pek boldur. Manyas gölünde takriben 400-500 adetlik bir koloni mevcuttur. Ayrıca Bandırma-Karacabey-Bursa mıntıkasında bulunan göl ve derelerde hemen her mevsimde rastlanır. Ancak, Şubat 1957 senesinde Ege mıntıkasında yaptığımız gezi esnasında bir tek adet dahi göremedim. Erguvani Balıkçıl'a (*Ardea purpurea L.*) gelince hakikaten çok daha nâdir görülür; şimdiye kadar tetkiklerim esnasında yalnız iki adet Karadere de gördüm. Balıkçılardan güzel bir kuş olan Küçük Beyaz Balıkçıl (*Egretta garzetta L.*), Manyas gölünde 100-150 adetlik bir koloni halinde bulunur, ayrıca birçok dereler boyunca rastlamak mümkündür; fakat cüssesi daha büyük olan Büyük Beyaz Balıkçıl'ı (*Egretta alba L.*) görmek hiç şüphesiz çok daha zordur. Manyas gölünün enteresan sakinlerinden biri de Gece Balıkçılı (*Nycticorax nycticorax L.*) dir. Bunların günün sıcak saatlerinde söğüt ağaçlarının suya yakın kök veya çıkıntılarının üzerine durarak büyük bir sabırla suları tetkik ettikleri görülür. Kayıkla bu ağaçlar arasında gezildiği zaman hiç te ürkek olmadıkları göze çarpar. Manyas gölünün kayda değer güzellikleri arasında diğer kuşlardan biri Spatül kuşu veya Kaşıklı Balıkçıl (*Platalea leucorodia L.*) gagasının yassı oluşu ve penbe renkte tepeliği ile derhâl göze çarpar. Tahminen 700-800 kadar yuvaları mevcuttur. Bu kuşların çok defa gölün sahillerinde hiç korkmadan gıda aradıklarını gördüm. Bir zamanlar köylüler tarafından en çok tahribata uğrayan kuş olmasına rağmen bugün adetleri daimi surette artmaktadır. İkincisi Parlak İbis (*Plegadis falcinellus L.*) dir. Bu kuş bir zamanlar gene

bu söğüt ormanlarında kuluçkaya yatarmış, fakat bilinmiyen sebeplerden dolayı şimdi meçhûl yerlerde kuluçkaya yatmakta ve ancak ilkbahar-yaz aylarında Manyas gölünün civarındaki yeşil çayrlarda gıda aramaktadır.

Balaban kuşlarından Cüce Balaban (*Ixobrychus minutus L.*) şüphesiz çok nâdir görülen bir cins değildir, ancak sazlık mıntıkalarında bulunduğu ve gizlenme bakımından çok mahir olduğu göz önünde tutulursa, tetkikinin nisbeten zor olduğu anlaşılır. 1955 de Karaderede yalnız bir adet görmüştüm. Keza bu mıntıkada bir adet asıl Balaban Kuşu (*Botaurus stellaris L.*) görmüştüm.

Her iki tür Leylek Türkiyede muntazam olarak bulunur. Bunlardan Beyaz Leylek (*Ciconia ciconia L.*) hepimizin gayet iyi tanıdığı ve bütün yaz müddetince Türkiyenin bilhassa Batı ve Orta Anadolu bölgelerinde hemen hemen her köy ve kasabada, ağaçlarda, bacalarda, eski binaların yıkılmış duvarlarında ve bilhassa samanlıklar üzerinde yuva kuran bir kuştur. Esasen yazı Avrupada geçiren leyleklerin büyük bir kısmı Afrikaya göç ettikleri zaman geçit yolları Türkiyedir. Bu bakımdan bu kuşun (bilhassa göç esnasında) binlercesini görmek mümkündür. Buna mukabil Kara Leylek (*Ciconia nigra L.*) daha nâdir ve daha ıssız yerlerde yaşayan bir türdür. Bir defaya mahsus olmak üzere Karacabey yakınlarında alçaktan uçuş yapan 11 adetlik bir küme gördüm.

Türkiyede bulunan çeşitli ördek cinslerinden kış aylarında gene Bandırma-Karacabey mıntikasında 4 ayrı tür tesbit edebildim: bunlardan Cüce Ördek (*Anas crecca L.*) nisbeten az, Islık-çalan Ördek (*Anas penelope L.*) ufak kümeler halinde, Kaşıkaga (*Spatula chrypeata L.*) gene nâdir olarak, fakat en çok ve hakikaten büyük kümeler veya ufak gruplar halinde görülen Yeşilbaş Ördek (*Anas platyrhynchos L.*) olmuştur. Enteresan bir olay şudurki bu ördeklerden Ekim ayında görülenler hiç ürkek olmadıkları halde aylar geçtikçe (herhalde avcılarının tüfek seslerinden olacak), gayet kuşkulu görünürler ve ancak açık tarlalarda gıda ararlar. Bu mıntıkada Kuğu kuşunu (*Cygnus sp.*) ancak bir defa Manyas istikametine uçarken bir çift olarak müşahede ettim. Bununla beraber diğer birçok müellifler Manyas gölünde oldukça sık gördüklerini yazmaktadırlar. Yaban Kazı (*Anser anser L.*) sulak mıntikalarda ve göller civarında çok görülen bir kuştur; bilhassa kış aylarında, sulak tarlalarda 30-40 adetlik ufak gruplar halinde otladıklarını birçok defalar gördüm. Bunlar çok korkaktır ve açık tarlada bulunanlara yaklaşmak hemen hemen imkânsızdır.

Gündüz yırtıcı kuşlardan Türkiyenin birçok yerlerinde her zaman görülen Mısır Akbabası veya Akbaba (*Neophron percnopterus L.*) yı, Bursa ve Karacabey civarında yaz aylarında daima görmek mümkündür; Kumerloeve bu kuşa Ege mintikasında rastlamıştır, fakat Şubat ayında Fethiyeye kadar yapılan ekskürsyonda bir tane dahi göremedim. Kartalgillerden ise Bergama harabeleri üzerinde ve yüksekten dört adet Kaya Kartalı veya Altın Kartal (*Aquila chrysaetos L.*), Gökçe Ovacık köyüne yakın kayalık ve ormanlık bir mintikada 3 adet Küçük Bağırğan Kartal (*Aquila pomarina G. L. Brehm*) ve ayrıca İzmirden Fethiyeye kadar uzanan yolculuk esnasında değişik yerlerde, gerek çok yüksekten uçuş yapan veya çok uzak dağlık arazide konmuş olan birçok Kartal türlerine (*Aquila sp.*) rastladık, fakat elde bulunan 8x30 kudretindeki dürbünle maalesef bunların türlerinin tâyini imkânsız oldu. Diğer yırtıcı kuşlardan Şahin (*Buteo buteo L.*) i Karacabey-Bandırma mintikasında sulak pirinç tarlaları üzerinde alçaktan uçuş yaparak kurbağa ve diğer ufak hayvanları avlarken gördüm. Ayrıca Manyas ile Köyceğiz göllerinde birer adet Beyaz Kuyruklu Kartal (*Haliaëtus albicilla L.*) gördüm. Delice Doğan (*Falco subbuteo L.*) yaz aylarında Bursa-Bandırma arasında ağaçlık mintikalarda çok sık görülür. Kerkenezlerden, Kerkenez ve Küçük Kerkenez (*Falco tinnunculus L. ve Falco naumanni Fleischer*) oldukça fazla miktarda mevcuttur. Bunlar bilhassa telgraf tellerini ve telefon direklerini observasyon noktaları olarak seçmektedirler. Bu iki kuş uzaktan birbirlerine çok benzemektedir. Bir adet Mavi Doğan (*Circus cyaneus L.*)'a 20.2.57 de Muğladan ayrıldıktan 2 saat sonra yolda bir vadi içerisinde rastladım. Bunun tâyini kanat uçlarının siyah, vücudunun açık külrengi oluşu ve sırtının beyazlığı ile gayet kesin olarak yapabildim.

Tavukgillerden, bu seyahatimde Göcek ve Gökçe Ovacık köyleri arasında, yalnız bir defa 5 adet Çil Keklik (*Perdix perdix L.*) görebildim. Şu muhakkak ki bu mintikada gerek Çil Keklik ve gerekse Kınalı Keklik (*Alectoris greaca (Meisner)*) oldukça bol mevcuttur; ancak vakit müsait olmadığından gereken arazinin tetkiki yapılamamıştır. Bildirecin (*Coturnix coturnix L.*)'a gelince ancak 1 adet Fevzi Paşa köyünde rastladım. Zaman Şubat ayı olduğundan bu kuşu yerli olarak kabul etmek icab eder. Su Yelvesi (*Rallus aquaticus L.*) çok görülen bir tür değildir. Buna mukabil Su Tavuğu (*Fulica atra L.*) İzmir civarında ve Köyceğiz gölünde pek çok mevcuttur. Bu kuşu çok büyük gruplar halinde kış aylarında İs-

tanbulda Küçük Çekmece gölünde görmek kabildir. Orta ve Doğu Anadolu steplerinde oldukça sık rastlanan Büyük Toy Kuşu (*Otis tarda L.*), Karacabey mıntıkasında nâdir olarak görülebilir. Bunlardan 1956 senesinde büyük bir ovada 3 adet gördüm. Çok ürkek-tirler. Çayır Balabanı veya Kocagöz olarak anılan *Burhinus oedic-nemus (L.)* ise açık tarlalarda gıda aramağı tercih eder. Kocagöz'e bu mıntıkada oldukça sık tesadüf edilir. Kız Kuşlarını (*Vanelhus vanellus L.*) kış aylarında büyük kümeler halinde Güney Marmara mıntıkasında görmek kabildir. Nitekim Karadere civarında takriben 500 adetlik bir grup ve Balıkesirde 100 adetlik bir grubun alçaktan uçtuklarını gördüm. Uçtukları zaman *fi fi fi fi* şeklinde hoş bir ses çıkarmaktadırlar. Çulluk veya Yelve (*Scolopax rusticola L.*) sonbahar ve kış aylarında İstanbul civarı köylerinde seyrek fakat geniş sahalarda yayılmış olarak bulunur. Bu kuşu Bandırma yakınında bir dere kenarında ancak bir defa görebildim. 1957 senesinin Şubat ayında akşam üzeri Karadere kenarında ördeklerin geçişini tetkik ederken 10 adetlik Kervan Çulluğı (*Numenius arquata L.*) grubunun alçaktan uçtuğunu tesbit ettim. Uzun gagalarının karakteristik eğriliğı bariz bir şekilde göze çarpıyordu. Karadere'nin kumluk sahillerinde ise Ağustos başından itibaren sayıları gittikçe artmak üzere Beyaz Kuyruklu Yeşilbacak (*Tringa ochropus L.*) lar görülür. Martılardan, Gümüşü Martı (*Larus argentatus michahelles (Naumann)*) yı bütün Marmara denizi ve sahillerinde bol miktarda görmek kabildir. Bunlar ıssız sahillerde kuluçkaya yatarlar, İstanbul yakınında Sivri Ada'da oldukça mühim kolonileri mevcuttur. Ege denizi sahillerinde İzmir'den Fethiyeye kadar her yerde görülür. Akdeniz Martısı (*Larus melanocephalus Temminck*) nin Marmara ve Boğazlarda ilk görünüşü Ağustos ortalarına rastlar. Mart ve Nisan aylarında da tedricen göç ederler. Bandırmada yüzlercesinin mevcut olduğunu gördüm. Ege sahillerinde, İzmirde ve Fethiye körfezinde de bunlardan çok miktarda görüldü. Karabaş Martı (*Larus ridibundus L.*) dan Fethiyede yalnız dört adet görebildim.

Güvercin ve Kumru türleri Türkiyenin batı bölgesinde çeşitlidir. Mevsim itibarı ile yerli veya geçit olan türler değişir. Meselâ: hakikî güvercinlerden Mavi Güvercin (*Columba oenas L.*) Türkiyede bazı mıntikalarda kışlayan bir kuş olmakla beraber esas itibarı ile göç eden bir cinstir. Trakyada sonbaharda Eylül ayından itibaren 2 ay müddetle 10-50-100 adetlik kümeler halinde İstanbul istikametine uçtukları görülür. 1957 senesinde Şubat ayında Fevzi

Paşa köyünde takriben 1000 adetlik büyük bir küme gördüm. Buldukları tarlalara uzaktan bakınca adeta mvimsi bir renk veriyorlardı. Kaya Güvercini (*Columba livia Gmelin*) ise bizim ehli güvercinlerin ehlileşmemiş akrabalarıdır ve Anadolunun birçok yerlerinde çokca mevcuttur. Burada enteresan bir olay olarak zikretmek isterim ki Fethiye civarında deniz kenarında yüzlerce mağaralar mevcuttur. Bu mağaralarda bu güvercinlerden binlercesi barınmaktadır. Balıkçılar çok defa bunları vurarak gıda temin etmektedirler. Maalesef zaman noksanlığı neticesi bu mağaraları gezemedim. Kumruların Gülen Kumru veya Dere Kumrusu veya Kolyeli Kumru (*Streptopelia decaocto (Frisch)*) bütün Ege mintikasında köylerde ve şehirlerde çokca görülür. Bu kuşun Avrupaya yayılışı son senelerin en ilgi çekici ornitolojik hâdiselerden biri olmuştur. Bir zamanlar yalnız Trakya'ya kadar yayılmış olan bu kumru şimdi İskandinav memleketlerine ve İngiltereye kadar kendine uygun bir biyotop bulabilmiştir. Adı Kumru (*Streptopelia turtur (L.)*) ise yalnız ormanlık ve ekilmiş arazilerde bulunur, köylere kadar sokulmakla beraber hiç bir zaman köy ve kasabalarda yuva kurmaz.

Gece Yırtıcı Kuşlardan Kukumav (*Athene noctua (Scopoli)*) a Fevzi Paşa köyünde bir yuvada 4 adet yavrusu ile beraber ve Alaça Baykuş (*Strix aluco L.*) a da bir defa İzmir-Bergama yolu üzerinde tesadüf ettim. Çobanaldatan (*Caprimulgus europaeus L.*) nâdir bir kuş olmamakla beraber görülmesi güçtür, ancak bir defa Karacabey yakınlarında rastlayabildim. Halbuki Siyah Sağan (*Apus apus (L.)*)'nın yaz aylarında Bandırma-Bursa arasında göklerde uçuş halinde binlercesini görmek kabildir. Ege bölgesinde ise, orada bulunduğum zaman mevsimin henüz erken olmasından dolayı hiç görmedim. Yalı Çapkını (*Alcedo atthis (L.)*), Arı Kuşu (*Merops apiaster L.*), Yeşil Karga (*Coracias garrulus L.*) ve Çavuş Kuşu'nu (*Upupa epops L.*) Türkiyenin yerli ve göç edici güzel kuşları olarak kabul etmek gerekir. Yerli bir kuş olan Yalı Çapkını yalnız dereler boyunca ve deniz kenarlarında bulunur; bu kuşu müteaddit defalar Karadere ve Fethiye yakınlarında Göcekte deniz kenarında gördüm. Arı kuşlarına gelince, bu sevimli kuşun yaz aylarında ve göç esnasında daima binlercesini görmek kabildir. Ne yazık ki sözde arılara karşı yaptıkları büyük tahribat neticesi insafsız bir şekilde, bilhassa Güney vilâyetlerimizde şiddetle yok edilmektedirler. Yeşil Karga veya Mavi Kuzgun namı ile anılan *C. garrulus* gene yaz aylarında karakteristik renkleri ile kondukları telefon direkleri ve

telleri üzerinde kolaylıkla tanınabilir. 1955 senesinde Bursa ile Bandırma arasında yaptığım bir gezi esnasında teller üzerinde bunlardan 535 tane saydım. Çavuş Kuşunu da ancak yaz aylarında 3-5 er adetlik ufak gruplar halinde bu muntıkada görmek kabildir.

Türkiyenin ormanlık bölgelerinde ve uygun biyotopunda bulunan Ağaçkakanları tetkik etmek zaman ve sabır işidir. Ağaçkakanlar çok ürkek kuşlar olmamakla beraber daima ıssızlığı tercih ederler. Ayrıca ormanlarda bunları observe etmek nisbeten daha güçtür. Misâl olarak Fethiye yakınlarında Çöcek-Gökçe Ovacık yolu üzerinde ve çam ormanlarında müteaddit defalar gayet karakteristik olan ağaçkakanların tak-tak'larını işittiğim halde hiç bir zaman ben ve arkadaşlarım kuşları görmeğe muvaffak olamadık. Buna mukabil Karacabey civarında dereler boyunca bulunan meşeliklerde Suriye Ağaçkakan'ını (*Dendrocopos syriacus* (Hemprich ve Ehrenberg)) daha kolayca tetkik etmek fırsatını buldum.

Tarla kuşlarından Kısa Parmaklı Tarla Kuşu'nu (*Calandrella cinerea brachydactyla* (Leisler)) nisbeten az olarak Bandırma civarında ve asıl Tarla Kuşu'nu (*Alauda rvensis* L.) pek çok görülen bir kuş olarak müşahede ettim. Bu sonuncudan İzmir-Muğla-Ula-Yatağan ve Fethiyeye kadar uzanan yol üstünde devamlı olarak binlercesini görmek kabildir. Gene buralarda yollar kenarında Tepeli Tarla Kuşu veya Tepeli Toygar'ı (*Galerida cristata* (L.)) da çokça bulmak kabildir.

Kır Kırlangıcı (*Hirundo rustica* L.) nı aramızda tanımayan yoktur. Genel olarak İstanbul ve Marmara denizi çevresinde bulunan bölgelere Mart ayının ikinci yarısında veya sonlarına doğru görünmeğe başlar. Fethiye gezisinde, bu kuşa Aydın ve Köyceğize 20 Şubatta rastladım. Şehir Kırlangıcı (*Delichon urbica* (L.)), Kır kırlangıcına nisbeten daha az rastlanıyor, fakat yine de oldukça bol miktarda Bursa-Bandırma muntikasında mevcuttur.

Kargalardan Kuzgun (*Corvus corax* L.)'u İzmir yakınında Pancar Köyünde bir adet gördüm ve başka hiç bir yerde tesbit edemedim. Halbuki Leş Kargası (*Corvus corone coruæ* L.) daha çok görülen bir cinstir, her yerde ve senenin her gününde rastlanabilir. Ege muntikasında bütün yol boyunca gerek büyük şehirler civarında gerek köylerde ve ekilmiş arazi yakınlarında daima mevcuttu. Kargagillerden hiç şüphesiz en çok görüleni ve insanlarla en yakın temas kuranı Küçük Karga (*Corvus monedula* L.) lardır. Ufak kümeler halinde görüldüğü gibi 5000-10.000 adetlik muazzam gruplar halinde de daima müşahede edilebilir. Bunlar bilhassa

geceleleri toplandıkları zaman görülür. Bu kuşun Türkiyedeki ırkı (*Corvus monedula sommeringi Fischer*) boynunda bulunan beyaz-gri band'dan derhal teşhis edilebilir. Kargalardan en az görüleni Ekin Kargası (*Corvus frugilegus L.*) dir. Kışın İstanbul civarında Surlar dışında, Topkapı, Bakırköy, Yedikule yakınlarında görülür. Anadoluda yalnız Bandırma civarında 1957 senesinde 5-8 adetlik ufak gruplar halinde gördüm. Yazın güneye doğru göç eder. Saksağan (*Pica pica (L.)*) hemen her yerde bulunan sempatik bir kuştur. Bütün Ege muntikasında bol miktarda mevcuttur. Buna mukabil Kestane Kargası (*Garrulus glandarius (L.)*) ormanı bol olan muntikalarda daha çok rastlanır ve zannedildiği kadar da çok değildir. Bandırma-Bursa arasındaki bölgede 3 sene zarfında bir adet dahi göremedim, fakat Egede hemen her çam ormanında 3-5 adet görmek mümkündür. Bu kuşlar tip olarak *Garrulus glandarius krinicki Kaleniczenko*'ye aittirler.

Ormanlık arazide Baştankara'lar çok yayılmış bir grup teşkil ederler. Büyük Baştankara (*Parus ater L.*) en çok çam ormanlarında bulunur. Gene Uzun Kuyruklu Baştankara (*Aegithalos caudatus (L.)*) Göcek-Gökçe Ovacık arasında bulunan kesif çam ormanlarında pek çok miktarda mevcuttur. Çulha Kuşu (*Remiz pendulinus (L.)*) nu yalnız Bandırma-Karacabey bölgesinde müşahede edebildim. Bu kuşun dereler boyunca bulunan söğüt ağaçları üzerinde kurduğu askılı yuvalarından gayet iyi vaziyette 3 adet bulabildim. Bunlardan birisinde 3 adet kırılmış yumurta mevcuttu. H. Kumerloev'e'nin de müşahede ettiği gibi Kaya Sıvacı Kuşu (*Sitta neumayer Michahelles*) kayalık ve dağlık arazide oldukça sık görülen bir kuştur. İhtimal bu sebepten dolayı Kaya Bülbülü ismini vermişlerdir. Gökçe Ovacıkta, Efes harabelerinde ve Bergamada bunlardan çok görüldü.

Karışık ormanlarda Karatavuk (*Turdus merula L.*), tek, çift ve nâdiren ufak gruplar halinde görülür. Fakat zannedildiği kadar sık görülen bir kuş değildir. Kuyruk Kakan (*Oenanthe oenanthe (L.)*) lar bilhassa kurak ve taşlık mahallerde, kayalık tepelerin yamaçlarında ve ekseriyetle tek tek veya 2-3 adetlik gruplar halinde sık sık görülür. Gerek Bursa-Bandırma havalisinde ve gerekse Ege bölgesinde, İzmirden sonra Muğla ve Fethiyeye kadar uzanan yollar civarında devamlı olarak rastladım. *Monticola*, *Saxicola* türlerini göremedim fakat Nar Bülbülünü (*Erithacus rubecula (L.)*) Bandırma ve Bursa havalisinde sık sık görebildim. Ayrıca Göcek-Gökçe Ovacık yakınında ve Yatağanda 3-4 er adet mevcuttu. Kuy-

ruksallayanlardan yalnız asıl Kuyruksallayan (*Motacilla alba L.*) ve Sarı Kuyruksallayan (*Motacilla flava L.*) görülmüştür. Bunlardan asıl Kuyruksallayanlar İzmirde sazlı dere kenarlarında ufak gruplar halinde bol miktarda mevcuttur.

Örümcek Kuşu veya Çekirge Kuşu'nun Türkiyede bulunan her 5 nevi ayrı ayrı yerlerde görülmüştür. Bunlardan Siyah-ahnlı Çekirge Kuşu (*Lanius minor Gmelin*), Kızıl-başlı Çekirge Kuşu (*Lanius senator L.*) ve Kırmızı-sırtlı Çekirge Kuşu (*Lanius collurio L.*) bilhassa Bandırma-Bursa mntıklarında yaz mevsiminde pek bol olarak görülür. Küçük Çekirge Kuşu (*Lanius excubitor L.*) diğerlerine nazaran çok daha az müşahede edilir. 1955-56 yıllarında ancak 5 adet teşhis edebildim. 1957 Şubat ayında Muğladan dönüşümünde Bucan-Aydın yolu üzerinde bir adet Maskeli Çekirge Kuşu'na (*Lanius nubicus Lichtenstein*) rastladım. Zannediyorum ki bu kuş bu bölgelerde az tesbit edilebilen bir kuş olmuştur.

Sığırcık (*Sturnus vulgaris L.*) kış aylarında çok görülür. Fakat yazın nisbeten az ve ufak gruplar halinde bulunur. Şubat ayında Karacabeyde 50-100-500 adetlik topluluklar halinde her zaman görmek mümkündür. Ege bölgesinde, Bandırmadan İzmiere kadar daima tek tek veya 2-4 adetlik gruplar halinde gördüm, fakat İzmirden sonra Fethiyeye kadar bir tek dahi müşahede etmedim. Sığırcık familyasına ait olan Penbe Sığırcık (*Pastor roseus (L.)*) a hiç bir yerde rastlamadım.

Saka Kuşu'nu (*Carduelis carduelis (L.)*) Bandırmadan İzmiere kadar 10-15 adetlik gruplar halinde devamlı olarak gördüm. Fakat Aydından sonra hiç göremedim. Diğer taraftan yine Şubat ayında Bandırma ve Bursa havalisinde rastlanan Saka Kuşları hiç şüphesiz Türkiyede kışlayan yerli kuşlardır. Keten Kuşu'na (*Carduelis cannabina (L.)*) gelince bu havalide görülmedi. İspinoz (*Fringilla coelebs L.*) senenin her mevsiminde, biyotopu uygun olan yerlerde daima görülür. Ege mntıkasında da Şubat ayında hemen her yerde kolaylıkla teşhis edebildim. Kiraz Kuşlarından, Muğla-Köyceğiz arasında yalnız Karabaşlı Kiraz Kuşu'nu (*Emberiza melanocephala Scopoli*) müşahede edebildim, diğer türlerine tesadüf etmedim.

Nihayet Evcil Serçe (*Passer domesticus (L.)*) bütün köy ve şehirlerde bol miktarda mevcuttur. Batakılık Serçesi'ni (*Passer hispaniolensis (Temminck)*) yalnız Manyas gölü kenarında bulunan bu kuşlarının kolonilerinin yaptığı yuvalarının (hemen hemen her yu-

vanın) alt kısımlarına yerleşmiş olarak gördüm. Dağ Serçe'sine ise (*Passer montanus* (L.)) Karacabey ve Bandırma havalisinde pek çok olmamakla beraber rastlanabilir.

TEŞEKKÜR

İstanbul-Fethiye seyahatimizi İstanbul Üniversitesi Zooloji Enstitüsü organize etmişti. Bu ufak çapta ekspediyona iştirakimi temin eden Doç. Dr. SUAT NİGAR'a ve Prof. Dr. MUHTAR BAŞ-OĞLU'na burada en samimî teşekkürlerimi bildiririm. Ayriyeten botanik bilgisi ile bana çok kıymetli yardımlarda bulunan İstanbul Üniversitesi Eczacı Fakültesi Farmakognozi Doçenti Dr. TURHAN BAYTOP'a da derin teşekkürlerimi sunmağı vazife bilirim.

RESUME

Les resultats ornithologiques des études entreprises entre 1954—57 dans les secteurs au sud de Marmara et de la Mer Egée ont été rapportés brièvement.

Rien de spécialement nouveau n'a été ajouté aux travaux anciens couvrant ces régions, cependant, le fait que la plupart des expéditions ont coïncidé à des périodes relativement pauvres en observations ornithologiques peut expliquer cette carence dans l'étude de la faune aviaire de la région.

Ce secteur possède un nombre assez varié d'espèces mais limitées considéré individuellement.

La «rookerie» des espèces aquatiques présente aux alentours du Lac de Manyas paraît avoir un caractère fort intéressant.

LİTERATÜR

- ALLEON A. (et VIAN J.) (1880): Catalogue des oiseaux observés aux environs de Constantinople. Bull. Soc. Zool. France. 5: 80-116.
- BOYD A. W. (1916): Birds seen during the Dardanelles campaign. Zool. (4) 20. 121-134.
- BRAUN FR. (1908): Unsere Kenntnis der Ornithologie der Kleinasiatischen Westküste. J. I. O. 56. 539-626.
- COIFFAÏT H. (1955): Les oiseaux du lac Manyas (Turquie). Bull. Soc. Hist. Nat. Toulouse. T. 90.

- ERGENE S. (1945): Türkiye Kuşları. İstanbul.
- GONZENBACH G. v. (1852): Einige ornithologische Notizen über Smyrna. Naumannia 2.1. 19-23.
- KASPARYAN A. (1956): Türkiye kuşları hakkında preliminar sistematik bir liste. Rev. Fac. Sc. Univ. İstanbul. Serie B. t, XXI, Fasc. 1-2. 27-48.
- KUMERLOEVE H. (1959): Bergama ve Savaştepede kuluçkaya yatan kuşlar hakkında araştırmalar. Türk Biologi Dergisi. Cilt. 8. s. 2-3. 36-44.
- NEU W. (1936): Kormoran-Beobachtungen am Bosporus. Rev. Fac. Sc. Univ. Ist. N. Serie Tomm III Fasc. 1 1-6.
- NİSBET İ. C. T. and SMOUT T. C. (1956): Observations de la migration d'automne de *L. melanocephalus* en Grece et Turquie. Alauda Vol. 22. 306-307.
- SELOUS F. C. (1900): A fortnight's egg-collecting in Asia Minor. İbis (7) 6. 405-424.
- WAHBY, ALY (1930): Les oiseaux de la region de Stanboul et ses environs. Bull. Soc. Zool. Geneve 4. 2.
-